Pedagogische ondersteuning en de spilfunctie van het CJG. Uitdagingen voor gemeenten en professionals

Marjolijn Distelbrink en Trees Pels (Verwey-Jonker Instituut)

URN:NBN:NL:UI:10-1-100815

Samenvatting
Nederlandse Gemeenten hebben de taak ouders en jeugdigen te bereiken met laagdrempelige opvoed- en opgroeisteun. Wat zijn uitdagingen die ze daarbij tegenkomen? Hoe ontwikkelt zich het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG), dat hierin een centrale rol dient te spelen? In dit artikel bespreken we bevindingen uit een praktijkgericht onderzoek naar de ontwikkeling van het CJG in Amsterdam. Drie verbeterpunten lijken cruciaal voor het functioneren van het CJG, punten die in de praktijk echter ook dilemma's opleveren: het ontwikkelen van een visie op de pedagogische opdracht van het CJG, laagdrempelig werken en een structurele samenwerking met het voorveld van mensen en organisaties die dichtbij de gezinnen en jeugdigen staan. Juist door explicitering van en discussie over uitgangspunten kan het CJG zijn spilfunctie beter waarmaken.

Inleiding

De ondersteuning van opvoeders vormt tegenwoordig een niet meer weg te denken onderdeel van preventief beleid voor jeugd en gezin. Een luisterend oor en vroegtijdige hulp bij kleine vragen en twijfels of beginnende problemen, kan escalatie van opvoed- en opgroeiproblemen helpen voorkomen. Maar hoewel de vraag naar ondersteuning groot is, laat de zorgsector juist in de preventieve sfeer nogal wat te wensen over. Zo zijn allochtone ouders daar ondervertegenwoordigd, terwijl zij relatief veel ondersteuningsbehoeften hebben (Van den Broek, Kleijnen & Keuzenkamp, 2010). De beleidsmatige aandacht voor vroege preventie mag er dan zijn; de effectieve realisatie vraagt nog de nodige aandacht.

Correspondentieadres: TPels@verwey-jonker.nl

Sinds enkele jaren ligt de regie en uitvoeringsverantwoordelijkheid voor preventieve laagdrempelige opvoedingsondersteuning in Nederland bij gemeenten. Lichte opvoedsteun, informatie en advies, signalering van problemen en zorgcoördinatie zijn binnen het kader van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo; prestatieveld 2) samen met de taken van de Jeugdgezondheidszorg (JGZ) belegd bij de gemeentelijke Centra voor Jeugd en Gezin (CJG's). De CJG's dienen niet alleen deze taken uit te voeren, maar ook een link te leggen met andere netwerken van professionele mede-opvoeders, zoals de Zorg Advies-Teams (ZAT-teams) op scholen. De CJG's zijn nog volop in ontwikkeling en intussen komt er alweer een nieuwe taak op de gemeente af: de verantwoordelijkheid voor de (geïndiceerde) jeugdzorg. Een mooi moment om de balans rondom deze kwesties eens op te maken.

Wat zijn belangrijke voorwaarden voor het realiseren van een adequate preventieve pedagogische ondersteuning in de gemeente? Voor welke uitdagingen staan gemeenten en professionals, specifiek als zij een multi-etnische populatie moeten bedienen? Deze vragen, die in de komende periode alleen maar belangrijker zullen worden, staan centraal in dit artikel. Daarbij ligt het accent op drie cruciale voorwaarden om preventieve pedagogische ondersteuning te realiseren: een gezamenlijke visie op de pedagogische opdracht van het CJG, aandacht voor drempelverlaging en voor de samenwerking met partijen in de 'frontlinie' die dicht bij ouders staan.

De opgeworpen vragen kunnen we niet los zien van de maatschappelijke context waarin gemeenten anno 2012 opereren. Drie elementen daarvan willen we kort de revue laten passeren. Allereerst is dat de beleidscontext, en dan vooral de steeds grotere nadruk op horizontale samenwerking en verantwoording. Met de verschuiving van de regie van maatschappelijke ondersteuning naar het gemeenteniveau, ligt er voor gemeenten een uitdaging op zoek te gaan naar nieuwe verbindingen. Dit gaat om verbindingen tussen verschillende instellingen die samen partners in de pedagogische infrastructuur vormen rond gezinnen, en verbindingen tussen instellingen en burgers. Hoe kunnen deze horizontale netwerken goed functioneren met het oog op de ondersteuning van gezinnen? Hoe kan sturing ervan vorm krijgen? Dit soort vragen zijn onderdeel van het vraagstuk van 'horizontale governance', dat met de invoering van de Wmo steeds belangrijker is geworden (Nederland, Huygen & Boutellier, 2009). Eén van de relevante aandachtspunten in het kader van de Wmo is de versterking van de burger zelf en de vrijwillige inzet rond het gezin. De CJG's moeten met dit vraagstuk aan de slag. Hoe kunnen professionele netwerken informele netwerken en krachten van burgers (de pedagogische civil society) versterken en ondersteunen? (zie onder andere RMO/RvZ, 2009).

Een tweede maatschappelijk gegeven dat relevant is voor de hoofdvraag van dit artikel, betreft de toegenomen opvoedingsonzekerheid bij professionele pedagogen. Niet alleen bij ouders is sprake van een verminderd houvast, maar ook bij beroepskrachten neemt de handelingsverlegenheid toe. Beroepskrach-

ten zijn onzeker over hoe ze de opvoeding met ouders en jeugdigen bespreekbaar kunnen maken, waar grenzen liggen van 'goed of fout' opvoeden, en hoe de rol van ouders en hun informele kring en die van professionele pedagogen van elkaar zijn af te bakenen. Duidelijke kaders voor wat een goede opvoeding is, welke rol professionele pedagogen hebben en hoe daarover met ouders in gesprek te gaan, zijn niet meer voorhanden (onder anderen Van Doorn, 2008). Tegelijk wordt het afstemmen met ouders en andere professionals over de rol als medeopvoeder wel steeds belangrijker in de context van horizontale governance. Ook maatschappelijke ontwikkelingen, zoals voortschrijdende individualisering en de toenemende invloed van nieuwe media, vragen om meer afstemming rondom opvoeden (bijv. Pels, 2010).

Een derde kenmerk van de maatschappelijke context hangt samen met het vraagstuk van onzekerheid en het zoeken naar nieuwe 'standaarden': het multietnische karakter van de moderne (grootstedelijke) samenleving en de vragen die dit met zich meebrengt voor professionals. Vooral in grotere gemeenten moeten professionals en beleidsmakers antwoorden zien te vinden op hoe een diverse populatie adequaat ondersteund en bereikt kan worden. Laagdrempelige opvoedondersteuning bereikt migrantenouders minder goed. Dit is een zorgelijke constatering, omdat migrantenouders meer vragen hebben over de opvoeding en hun kinderen meer gedragsproblemen hebben dan gemiddeld. Bovendien zijn hun kinderen oververtegenwoordigd in zwaardere vormen van hulpverlening (Van den Broek et al., 2010). Wantrouwen en onbekendheid ten aanzien van het aanbod en onvoldoende aansluiting van het hulpaanbod bij referentiekaders en vragen van ouders, maken dat ouders een beperkt beroep doen op hulp bij de opvoeding (bijv. Pels, Distelbrink & Postma, 2009a).

Niet alleen in Nederland, maar ook in Vlaanderen is de vormgeving van een laagdrempelige preventieve pedagogische infrastructuur in gemeenten volop in ontwikkeling, met de introductie van het lokaal overleg opvoedingsondersteuning en de realisatie van opvoedingswinkels (bijv. Nys, 2010). De ervaringen rond de ontwikkeling van het CJG die worden geschetst in dit artikel zijn naar verwachting ook daarvoor relevant. Evenals in Nederland is met name het bereiken van ouders met tienerkinderen nog een ondergeschoven kind in de opvoedsteun aan ouders (Nys, 2010).

Bronnen

Om antwoorden te formuleren op de genoemde vragen, maken we gebruik van twee typen bronnen, naast inzichten uit eerder onderzoek. Allereerst zijn dat bevindingen uit de Amsterdamse Kenniswerkplaats Tienplus: een consortium van praktijk, beleid en onderzoek dat gezamenlijk naar antwoorden zoekt op de vraag hoe ouders van diverse herkomst het beste kunnen worden ondersteund bij de opvoeding van hun kinderen. Dit gebeurt door praktijkkennis te expliciteren, behoeften en ervaringen van ouders en jongeren te onderzoeken. Bovendien worden samen met praktijk en beleid nieuwe ontwikkelingen gestart. In

de Kenniswerkplaats Tienplus, die sinds 2009 wordt gefinancierd door ZonMw, ligt de nadruk op het realiseren van goede en laagdrempelige opvoedsteun voor ouders met kinderen van tien jaar en ouder. Voor deze categorie is er nog weinig steun voorhanden, terwijl er tegelijkertijd juist over het opvoeden van tieners veel vragen leven bij migrantenouders. Onder andere rond de overgang naar het voortgezet onderwijs en hoe de kinderen meer ruimte te geven zonder de regie te verliezen in de vrije en onbekende Nederlandse omgeving (Pels et al., 2009a).

In 2009 is vanuit de Kenniswerkplaats onderzoek gedaan onder sleutelinformanten uit migrantenkringen en reguliere aanbieders van opvoedingsondersteuning (Distelbrink, 2009) en onder Amsterdamse migrantenouders en jongeren (Naber, Bijvoets & Van Heerebeek, 2009). In 2010 volgde onderzoek onder professionals en migrantenouders die ervaring hebben met het breed in Amsterdam geïmplementeerde opvoedprogramma Triple P (Distelbrink, Essayah, Van Heerebeek, Ketner,& Winkelman, 2011). In 2010 is ook onderzoek uitgevoerd onder ouders met kinderen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs in stadsdeel Nieuw-West (De Gruijter, Bijvoets & Naber, 2011). De Kenniswerkplaats onderzoekt zowel de kant van de uitvoering door professionals en instellingen, methodieken en de interactie met ouders en jongeren, als mogelijkheden voor samenwerking met (migranten)vrijwilligersinitiatieven en scholen. Ook de opleiding van toekomstige pedagogische professionals is onderwerp van studie. Een belangrijke overkoepelende vraag is hoe diversiteitsgevoeligheid in te bedden in het reguliere jeugdbeleid van de stad. In 2012 verschijnt een bundeling van de bevindingen in een advies aan de gemeente Amsterdam over de pedagogische infrastructuur voor de tienplus jeugd (zie verder www.kenniswerkplaats-tienplus.nl). In dit artikel presenteren we enkele bevindingen tot nu toe. Deze zijn gebaseerd op ervaringen uit de genoemde onderzoeken en diverse gesprekken met betrokken partijen in de stad.

Een tweede bron voor dit artikel vormen een drietal groepsdiscussies, gehouden eind 2009, met professionals, beleidsmakers en onderzoekers uit de jeugdsector op conferenties en bijeenkomsten, met als onderwerp visievorming op het Centrum voor Jeugd en Gezin. Per keer waren er tussen de 12 en 20 deelnemers. Aan de hand van stellingen en casussen werd uitgewisseld over thema's als visievorming, doel en doelgroep van het CJG, en diversiteitsgevoelig werken. De discussies zijn gehouden in het kader van het onderzoeksprogramma 'Iedereen telt mee' van het Verwey-Jonker Instituut naar de werking van de Wmo in opdracht van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Eén van de onderwerpen binnen dit programma vormde de pedagogische opdracht van medeopvoeders rond het gezin, waaronder het onderwijs, Centra Jeugd en Gezin en het jongerenwerk.[1]

Visie op de pedagogische opdracht van het CJG

Een eerste voorwaarde voor het realiseren van een laagdrempelige pedagogische infrastructuur rond gezinnen is het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op de pedagogische opdracht van het CJG. Hoe kunnen ouders en kinderen in een gemeente het beste worden ondersteund? Wat wil en kan het CJG daarin doen, voor wie, en wat is daarvoor nodig? (bijv. Hermanns, 1992; Blokland, 2010; Van Yperen & Stam, 2010; Van Dijk & Prinsen, 2009; Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2010). Ook in literatuur over keten- en netwerksamenwerking op andere terreinen dan het jeugdbeleid wordt het belang aangegeven van een gezamenlijke probleemdefinitie, taal en aanpak voor het effectief functioneren van netwerken (Lünnemann, 2008).

Waar gaat het om bij zo'n visie op de pedagogische opdracht van het CJG? Uit de bovengenoemde literatuur over de CJG-vorming en de pedagogische versterking van gezinnen zijn een aantal kernelementen te destilleren. Naast een visie op de doelgroep die men bedient (bijvoorbeeld risicogezinnen of alle gezinnen), een visie op opvoeding (wat is een goede opvoeding?) en op ontwikkeling van kinderen, gaat het ook om een definitie van en visie op opvoedingsondersteuning. Te denken valt hierbij aan bijvoorbeeld de rolafbakening tussen ouders en professionals, de omgang met ouders, maar ook aan kernbegrippen als 'laagdrempelig werken' en 'ouders versterken'. Het samenwerken, de onderlinge rolafbakening tussen professionals in het CJG en de competenties die het werken in een CJG vereist, vragen ook om nadere explicitering.

Diversiteitsgevoelig werken, het verbeteren van het bereik en de kwaliteit van voorzieningen voor gezinnen van diverse afkomst, zou integraal onderdeel moeten uitmaken van de visie op de pedagogische opdracht, gezien de toenemende diversiteit van de te bedienen gezinnen. Ook landelijk dringt het belang daarvan nog niet altijd door. Zo zijn onder auspiciën van het voormalige Ministerie voor Jeugd en Gezin recent enkele handreikingen en adviesrapporten uitgebracht voor CJG's (Ministerie voor Jeugd en Gezin, 2010; Sproet & Smulders, 2010; Van Dijk & Prinsen, 2009; Van Monsjou, Ploegman, & Boersma, 2010). Sproet en Smulders besteden aandacht aan intercultureel werken in het CJG, evenals Van Dijk en Prinsen. Voor de beide andere teksten geldt dat niet of nauwelijks.

Ook in de praktijk blijkt er nog weinig ruimte voor visievorming. Een eerste bevinding uit ons onderzoek, die ook in landelijke studies wordt bevestigd, is dat in het proces van de vorming van Centra voor Jeugd en Gezin tot nu toe vooral aandacht uitgaat naar procedures voor samenwerking (bijv. Van Oenen & Van Westering, 2010). Ons onderzoek laat verder zien dat de totstandkoming van een duidelijke visie in de praktijk nog niet zo eenvoudig is. Dit heeft allereerst te maken met de grote druk waaronder de CJG´s op dit moment tot stand komen. De CJG's (in Amsterdam Ouder-en-kindcentra, OKC's) zijn nog volop in ontwikkeling. Zelfs in Amsterdam, waar de OKC's al enkele jaren functioneren, geldt dat. Men is in de Amsterdamse praktijk druk bezig met het vormgeven van

één basisaanbod, met de uitbreiding naar oudere leeftijdscategorieën (de afgelopen jaren van 0-4 naar 4-12 en recent ook 12+), en het opzetten van netwerken. Daarnaast is de afgelopen jaren veel tijd gestoken in het trainen van professionals om ze te kunnen laten werken met methodieken die de standaard zijn gaan vormen, zoals het nieuwe aanbod Triple P, dat over de stad is uitgerold. Er zijn interessante voorbeelden van samenwerking met partijen rond het OKC, zoals zelforganisaties en scholen, maar de kennis hierover is niet breed beschikbaar. Bovendien hebben de activiteiten nog niet geresulteerd in visievorming op deze samenwerking, later in dit artikel komen we hier nog op terug.

Dat er nog weinig visie wordt ontwikkeld op het CJG heeft ook te maken met enige weerstand om deze vast te leggen, onduidelijkheden over wat deze moet inhouden, én met onzekerheden over de rol van de pedagogische professional. Moet het CJG één normatief-pedagogische visie uitdragen? Dat riekt naar 'staatspedagogiek', aldus een deelnemer aan een van de groepsdiscussies eind 2009. Bovendien is het niet opportuun, wil je ouders van diverse achtergronden goed kunnen helpen en aanspreken, zegt een vertegenwoordiger van een christelijke organisatie in dezelfde discussie. Hij stelt dat zijn organisatie, die wil samenwerken met het CJG, een eigen op het geloof gebaseerde opvoedvisie heeft die ouders uit de achterban aanspreekt en vertrouwen geeft, en daarmee bijdraagt aan laagdrempeligheid. Deze visie hoeft niet overeen te komen met die van professionals in het CJG. Ouders zijn voor laagdrempelige steun bij kleine opvoedvragen juist gebaat bij een visie die aansluit bij hun referentiekader, hun 'taal' (zie ook Pels, Distelbrink & Tan, 2009b). Volgens deze respondent is het vooral van belang dat er duidelijke afspraken zijn over samenwerking en doorverwijzing tussen het CJG en de diverse partners.

Een belangrijke bevinding uit de discussies is dat zeker ook visie nodig is op opvoedings*ondersteuning en de vormgeving daarvan*: aandacht voor bereik van en omgang met ouders moet voorop staan. Daarbij moet ook geëxpliciteerd worden op welke manier maatwerk en toegankelijkheid voor ouders van diverse herkomst vorm krijgt. Professionals in Amsterdam benadrukken in dit verband vooral dat de vorm waarin de ondersteuning plaatsvindt moet kunnen variëren om migrantenouders goed te bereiken. Aanbod in eigen taal, aanbod specifiek gericht op vrouwen, of aanbod in samenwerking met zelforganisaties waarbij bepaalde onderwerpen discreter ter sprake komen; als het nodig is, kan dit maatwerk nuttig zijn. Bij de praktische uitwerking is het wel van belang daarover in discussie te gaan. Samen met migrantenorganisaties moet gezocht worden naar waar grenzen liggen (bijvoorbeeld in een apart aanbod voor mannen en vrouwen, of in het wel of geen gebruik maken van bepaald beeldmateriaal) en door te zoeken naar waar cultuurspecifiek aanbod nodig is en waar (voor welke vragen/subgroepen) regulier aanbod voldoet. Ook tegenover ouders is het van belang vanaf het begin helder te zijn over het aanbod.

Het gaat hierbij om allerlei elementen die onderdeel kunnen uitmaken van een visie op opvoedingsondersteuning. Discussie over dit soort zaken heeft ook een functie op zich: met elkaar aan tafel zitten om uit te wisselen, levert al

meer gezamenlijkheid en een effectiever samenwerking op (vgl. Lünnemann, 2008). In Amsterdam hebben professionals elkaar bijvoorbeeld door de trainingen rond de implementatie van Triple P beter leren kennen en weten zij elkaar beter te vinden. In het proces van visievorming kan juist ook samenwerking met partijen rond het CJG een nadere invulling krijgen, zoals wij hierna nog nader bespreken.

Impliciete visie op opvoeding in het aanbod

Het belang van een visie op opvoedingsondersteuning en samenwerking wordt in de discussies die wij voerden over dit onderwerp gemakkelijker onderschreven dan het belang van één visie op opvoeding. In de praktijk werken professionals echter met bepaalde onuitgesproken ideeën over goede opvoeding (bijvoorbeeld een voorkeur voor de autoritatieve opvoeding). Ook in de methoden waarmee ze werken zijn bepaalde zienswijzen geïmpliceerd. De meeste opvoedprogramma's zijn ontwikkeld vanuit westerse theorievorming over opvoeding en ontwikkeling, en niet getoetst op hun werking voor migrantengezinnen. Dit blijkt ook internationaal het geval (voor reviews zie bijv. Pels et al., 2009b; Ince & Van den Berg, 2010). En in pedagogische opleidingen is er gemiddeld nog weinig aandacht voor interculturele competenties (Berger, Ince & Stevens, 2010).

Terwijl de aanpak en competenties van pedagogische professionals dus sterk dominante zienswijzen en praktijken reflecteren, zien we dat migrantenouders in de opvoeding vaak accenten leggen en referentiekaders hebben die niet altijd aansluiten bij die van professionals of methodieken. Gemiddeld ligt de nadruk in migrantengezinnen bijvoorbeeld meer op conformiteit en presteren, ook al doet zich veel variatie en ontwikkeling voor. Het geloof en opvattingen die domineren in de eigen etnische gemeenschap of bij familieleden zijn belangrijke referentiekaders. Ouders moeten overeenstemming zien te brengen tussen de eisen die binnen de gemeenschap leven en de eisen die integratie meebrengt in de instituties waarin hun kinderen ook opgroeien, zoals de school of de sportclub. Professionals in het CJG hebben de taak opvoeders vroegtijdige hulp te bieden bij vragen en problemen rondom opvoeden en opgroeien, maar de aansluiting op die van migrantenouders is niet altijd adequaat. Er zijn veel vragen waarmee migrantenouders worstelen die geen plek hebben in reguliere opvoedprogramma's. Dit zijn bijvoorbeeld vragen over het omgaan met de seksuele vrijheid in Nederland, het ondersteunen van kinderen bij religieuze identiteitsvorming en bij het omgaan met discriminatie en negatieve beeldvorming (Distelbrink et al., 2011; Ketner, Distelbrink, Harreveld, & Winkelman, 2012). Daarnaast zijn veel – vooral laaggeschoolde – migrantenouders minder gewend om te reflecteren op de eigen opvoeding en blijven veel opvoedvragen daarmee impliciet (bijv. Pels et al., 2009a).

Als een doel van opvoedingsondersteuning is om ouders te versterken, is het van belang goed bij hun opvattingen, vragen en behoeften te kunnen aan-

sluiten. Dit is iets dat professionals vaak pas al doende in de praktijk leren, zo werd ook in een van de groepsdiscussies gesteld. Uit het onderzoek onder Amsterdamse professionals blijkt dat zij, ondanks soms ruime ervaring met het werken met niet-westerse cliënten, tegelijkertijd ook blijven zoeken naar hoe ze moeten omgaan met cultuurspecifieke elementen. Voorbeelden zijn de grotere nadruk op conformiteit of op sekseonderscheid in migrantengezinnen. Eén oplossing daarvoor is casussen met elkaar bespreken en op die manier de wijze van omgaan met dit type vraagstukken expliciteren (vgl. Van Doorn, 2008). Op die manier kunnen professionals in het CJG gezamenlijk de culturele sensitiviteit ontwikkelen die nodig is om met een diverse populatie om te gaan (zie ook Pels, 2003). Een open houding, maar ook reflectie op de eigen impliciete normen en discussie over de normen die al dan niet impliciet zijn in de gebruikte opvoedmethodieken vormen daarvan een belangrijk onderdeel, zo stellen ook vertegenwoordigers van het jeugdveld in de discussies die wij met hen voerden. Ruimte voor reflectie, het uitwisselen van impliciete normen in de uitvoeringspraktijk of in de persoon van de professional moet wel worden gefaciliteerd door het CJG waarin de professionals werken. Discussie over de impliciete visies op opvoeden aan de hand van casussen lenen zich ook goed voor gesprekken met ouders of met vertegenwoordigers van (zelf)organisaties rond het CJG met wie samenwerking rond opvoedingsondersteuning opportuun is.

Een punt dat vaak wordt vergeten, is aandacht voor diversiteit in monitoring van prestaties van het CJG, of van signaleringsinstrumenten en opvoedprogramma's die veel worden gebruikt in het CJG. Onderzoek kan antwoord geven op de vraag voor wie het bestaande aanbod wel of juist niet bruikbaar is en vooroordelen op die manier wegnemen. Zo leert het recente onderzoek van de Kenniswerkplaats naar Triple P dat dit programma voor een subgroep van migrantenouders met concrete opvoedvragen zeer veel kan opleveren. Ook in de nabije toekomst, waarin het nog meer van belang wordt ouders het idee te geven dat zij kleine opvoedvragen kwijt kunnen zonder meteen als (potentieel) probleemgezin genoteerd te staan, blijft dit soort informatie onontbeerlijk.

Aandacht voor drempelverlaging: school als vindplaats

Mede door het gebrek aan visievorming en de grote druk van het opbouwen van samenwerkingsrelaties, bestaat het risico van een gebrek aan aandacht voor de beoogde laagdrempeligheid van het CJG. Dit geldt voor zowel de Amsterdamse praktijk, als die daarbuiten. Terwijl het CJG bedoeld is als inloop voor lichte opvoedvragen en voor alle ouders (public health benadering), domineert in de praktijk vaak een risicobenadering. Het onderzoek van de Kenniswerkplaats in Amsterdam laat zien hoe dit – ook onbedoeld – kan gebeuren. Op dit moment worden er ter introductie van een aanbod voor tieners contacten gelegd tussen Ouder-en-kindcentra en scholen voor voortgezet onderwijs. De praktijk laat zien dat dit contact op heel verschillende manieren wordt ingevuld. Vaak zoekt men de samenwerking vooral met het ZAT-team, waarmee de nadruk komt te

liggen op zorgcoördinatie bij problemen en het doorverwijzen van risicojeugd. Wellicht speelt hierbij mee dat CJG's, volgens hun landelijke taakomschrijving, samenwerking met ZAT-teams moeten zoeken.

Maar juist in de leeftijdsgroep van het voortgezet onderwijs kan – als preventieve steun bij de opvoeding het uitgangspunt is – veel gewonnen worden met een brede samenwerking die opvoedsteun dichterbij álle ouders brengt. Uit ons onderzoek blijkt dat ouders met tienerkinderen van diverse herkomst allerlei vragen hebben over de ontwikkeling en opvoeding van hun kinderen. Ze spreken daarover allereerst met andere ouders, liefst op een vertrouwde plek als een school of buurtcentrum. Juist bij migrantenouders is een eventuele persoonlijke doorverwijzing of bemiddeling naar een vorm van opvoedingsondersteuning doorslaggevend, zo blijkt uit ons onderzoek naar Triple P (Distelbrink et al., 2011). Een briefje op school ophangen voor een opvoedcursus op het CJG werkt niet. Bovendien gaat het in de praktijk om een breder aanbod. Voor ouders is het juist van belang dat ze bij kleine vragen over de opvoeding terecht kunnen op een vindplaats zoals de school, ook buiten het cursorische aanbod, dat bovendien maar een zeer klein deel van de ouders (ongeacht herkomst) bereikt (Distelbrink et al., 2011). Op scholen kan juist bij uitstek worden gezocht naar aanknopingspunten voor brede pedagogische ondersteuning, waarbij ouders bijvoorbeeld ook onderling met elkaar in gesprek kunnen gaan over de opvoeding.

Deze *community*-benadering spreekt veel ouders aan (bijv. Pels et al., 2009a) en sluit aan bij het idee van het versterken van de pedagogische civil society (Pels et al., te verschijnen). De 'inloopfunctie' van het CJG, waarvan de realisatie tot nu toe moeizaam verloopt, kan er wellicht een plek krijgen voor ouders met tieners, zoals ook op 'brede' basisscholen wel gebeurt (bijv. Steketee, Pels, Swinnen, & De Gruijter, 2006). Scholen zoeken zelf ook wegen om met ouders in gesprek te komen over de opvoeding en begeleiding van hun kinderen, niet alleen in schoolse zaken. Een samenwerking met het CJG is daarbij een van de mogelijkheden. Daarbij is wel van belang dat op het juiste niveau wordt samengewerkt: het CJG moet niet alleen afstemmen met de coördinator van het ZAT of de directie, maar juist ook met de uitvoerende professionals die de vragen van ouders krijgen. Vooral mentoren zijn voor ouders een direct en logisch aanspreekpunt voor de opvoeding. Maar ouders weten niet altijd wat ze van hen kunnen verwachten, en evenmin wat de school van hen verwacht. Omgekeerd vragen mentoren en schoolleiding zich af hoever hun bemoeienis met de thuissituatie van hun leerlingen moet gaan wanneer zich geen directe problemen voordoen. Wat zou hun signalerende en pedagogische inbreng moeten zijn en kan deze botsen met hun primaire rol als leraar en begeleider van het leerproces?

Ouders moeten ook met kleine opvoedvragen terecht kunnen op de school of – via de school – bij het CJG. Maar de samenwerking komt niet vanzelfsprekend tot stand, zo laten de bevindingen van de Kenniswerkplaats Tienplus tot nu toe zien. Er zijn ervaringen met het gezamenlijk aanbieden van een ouderavond, en doorverwijzing naar cursussen, maar er is nog veel meer mogelijk.

Om een goede samenwerking te kunnen laten ontstaan in de driehoek ouders – CJG – school is het nodig dat het CJG zich ook dienend naar scholen opstelt en het eigen aanbod benut om met scholen vraaggericht in gesprek te gaan over de mogelijkheden voor gezamenlijke laagdrempelige steun aan ouders. Niet alleen directe steun aan ouders, maar ook ondersteuning aan mentoren over hoe met ouders in gesprek te gaan zou daarin goed passen en zijn nut hebben (De Gruijter et al., 2011).

Bij het bereiken van migrantenouders kan de school dus een belangrijke partner zijn. Zeker in het basisonderwijs bestaan goede voorbeelden van een succesvolle samenwerking, waarbij opvoedadviseurs in de school opvoedspreekuren houden en een bekend gezicht zijn voor ouders (zie bijv. De Gruijter et al., 2011). Ook tussen ouders en leerkrachten is er in het basisonderwijs gemakkelijk(er) contact. Voor veel migrantenouders zijn leerkrachten een natuurlijk eerste aanspreekpunt over de opvoeding, zo is uit eerder onderzoek bekend (Pels et al., 2009a). In het voortgezet onderwijs is het nog zoeken naar de juiste vorm van samenwerking. Daarin speelt mee dat de school – zeker in het voortgezet onderwijs – primair de dagelijkse leefwereld van jongeren zelf is. Contact met leeftijdgenoten heeft een belangrijke ontwikkelingsfunctie en directe bemoeienis en aanwezigheid van ouders is niet altijd gewenst. Juist in de tienerleeftijd is zo nu en dan afstand kunnen nemen van de mores van thuis en kennis nemen van ándere opvattingen en leefwijzen, een onmisbaar element in de ontwikkeling (Hermes, Naber & Dieleman, 2006; Bijvoets & Van Heerebeek, 2010). Dit geldt voor alle jongeren, en in het bijzonder voor migrantenjongeren die minder dan autochtone jongeren steun kunnen ontlenen aan hun ouders en meer aangewezen zijn op die van leeftijdgenoten (Pels & Nijsten, 2000).

De praktijk laat overigens zien dat ook hier visievorming, bijvoorbeeld op rollen en doelen van samenwerking, van groot belang is. Het is nog niet altijd duidelijk wie de voortrekkersrol heeft (school of OKC) én hoe dit partnerschap sámen met (een diverse populatie) ouders in te vullen. Ook hier geldt overigens, evenals voor het CJG zelf: ouders duidelijker op de hoogte stellen van mogelijkheden en verwachtingen werkt positief. Onorthodoxe methoden zoals een huisbezoek door mentoren bij instroom van kinderen in het voortgezet onderwijs, waarbij ook verwachtingen over en weer worden uitgesproken, worden zeer gewaardeerd door ouders en vormen een goede aanzet voor meer vanzelfsprekend contact (De Gruijter et al., 2011).

Verbinding met migrantenorganisaties

Een ander type samenwerking dat juist bij een etnisch diverse populatie van belang kan zijn, is die met migrantenzelforganisaties. Uit het onderzoek van de Kenniswerkplaats blijkt dat er weliswaar voorbeelden zijn van een dergelijke samenwerking, maar dat het vaak blijft bij kortdurende initiatieven, die bovendien erg afhankelijk zijn van persoonlijke contacten. Een visie op hoe de samenwerking met migrantenorganisaties gestalte kan krijgen, of een bredere

visie op een community-aanpak die bestaande netwerken benut, is er nog niet (Ponzoni, 2012). Geen goede zaak, want het is duidelijk dat samenwerking niet vanzelf gaat.

Uit het onderzoek dat wij in 2009 uitvoerden, blijkt dat migrantenorganisaties, als zij al betrokken worden bij reguliere opvoedondersteuning, het gevoel kunnen hebben dat zij geen gelijkwaardige partner zijn van het CJG. Ze gelden naar hun smaak soms teveel als 'doorgeefluik' van ouders en te weinig als echt inhoudelijk betrokkene (Distelbrink, 2009). Juist binnen deze organisaties zijn echter relevante inzichten aanwezig over de gevoeligheden van ouders; soms is ook sprake van een eigen aanbod dat goed lijkt aan te slaan (zie ook De Gruijter, Tan & Pels, 2009). Zo kunnen themabijeenkomsten vanuit deze organisaties een eerste stap zijn om ouders warm te maken voor reguliere ondersteuning.

Dit betekent niet dat het ook als vanzelfsprekend zo werkt. Allereerst is voor de werking van *bottom up* aanpakken vaak geen (onderzoeksmatig) bewijs, terwijl dit wel nodig is om serieus genomen te worden. De dominantie van het *evidence base* criterium staat een (gelijkwaardige) samenwerking in die zin in de weg. Bovendien is de continuïteit van dergelijk aanbod vaak beperkt, doordat het leunt op vrijwilligers of afhankelijk is van tijdelijke projectfinanciering. In sommige gemeenten, waaronder Amsterdam, wordt op dit moment enige investering gedaan om van onderop ontwikkelde aanpakken te helpen meer *evidence based* te maken. Dit gebeurt bijvoorbeeld door financiering van methodiekbeschrijvingen, en door overlegstructuren op te richten waarbinnen wordt nagedacht welke plek het aanbod precies kan hebben binnen het geheel.

Mede om de genoemde redenen is er vaak sprake van afstand tussen enerzijds het reguliere aanbod en anderzijds zelforganisaties. Zelfs bij meer intensieve samenwerking is nog niet altijd sprake van een vertrouwensrelatie. De eerder genoemde ongelijkwaardigheid speelt daarbij een rol, maar ook onbekendheid met elkaar en het gebrek aan visie op de facilitering van de brugfunctie die migranteninstellingen kunnen hebben (vgl. De Gruijter et al., 2009). Voor CJG's is het vaak moeilijk om overzicht te krijgen van het aanbod in eigen kring en de kwaliteit (en reikwijdte) ervan. Bij migrantenorganisaties kan onderlinge concurrentie en concurrentie met het reguliere aanbod een rol spelen, naast wantrouwen ten aanzien van het CJG als 'wit bolwerk' dat ouders en kinderen niet adequaat kan ondersteunen en waar ouders dreigen hun kinderen te verliezen als zij er hulp vragen. Dit laatste is een punt dat rondzingt in bepaalde migrantengemeenschappen (bijv. Distelbrink, 2009; Pels et al., 2009a). Nu de jeugdzorg bij de gemeenten komt, zal dit de komende tijd extra aandacht vergen van CJG's bij het ondersteunen van een brede populatie ouders. Hoe geef je ouders het idee dat ze hun vragen over opvoeding kunnen stellen in een instelling die tegelijkertijd doorverwijst naar geïndiceerde zorg?

Samen werken aan visie op laagdrempelige opvoedsteun

In dit artikel bespraken wij enkele belangrijke voorwaarden voor de ontwikkeling van een lokale preventieve pedagogische infrastructuur en de uitdagingen die deze meebrengen voor gemeenten en professionals. Hoe als gemeente en professional het CJG tot een spin in het web te maken? Een CJG dat dichtbij ouders staat, en dat laagdrempelige opvoedondersteuning voor alle ouders realiseert, ook met kinderen in de tienertijd? Het is duidelijk geworden dat het samenwerken in het CJG en daarbij gezamenlijk zoeken naar een goede interactie met ouders en partners om het gezin heen de nodige vragen op kan roepen. Veel van die vragen blijven in de praktijk nog onbeantwoord.

In dit artikel is allereerst gepleit voor visievorming op het CJG. Naast een visie op opvoeden gaat het om visie op doelen, doelgroepen, en centrale concepten als laagdrempeligheid, ondersteuning en rolafbakening ten opzichte van andere spelers in het veld. Hiermee zijn verschillende doelen gediend: voorkomen dat ongemerkt eenzijdig wordt gefocust op de mainstream, op risicogezinnen, nadenken over welk aanbod voor wie zinvol is en hoe bepaalde subgroepen het best kunnen worden bereikt en bediend. Door gezamenlijk visies te expliciteren, krijgt ook de samenwerking met partners rond het CJG als vanzelf vorm en blijft deze minder ad hoc. Daarnaast wezen wij op het belang van het gezamenlijk opbouwen van wat Van Doorn (2009) 'moresprudentie' heeft genoemd: via casuïstiek en dialoog zoeken naar en expliciteren van wijzen van omgaan met pedagogische en morele dilemma's in het werken met een diverse populatie, en het reflecteren op de eigen rol als professional daarin. Ook in opleidingen kunnen dit soort werkwijzen beter worden benut. Diversiteitsgevoelig werken betekent het doordenken van diversiteit op alle niveaus: het niveau van het (lokale) overheidsbeleid, instellingen, professionalisering, gebruikte methoden en bereikstrategieën (zie Kenniswerkplaats Tienplus, 2009).

In de tweede plaats wezen wij op het belang van expliciete aandacht voor verlaging van de drempel voor opvoedondersteuning vanuit het CJG. In de fase van opbouw van het CJG gaat veel aandacht uit naar procedures en het ontwikkelen van samenwerkingsrelaties met andere reguliere aanbieders van hulp. Daarbij dreigt de risicobenadering het te winnen van een laagdrempelige preventieve benadering. Dit, terwijl ouders met kleine twijfels en vragen daar terecht moeten kunnen waar zij zich thuis voelen, zonder angst voor het stigma van falende opvoeder. Zij kunnen het beste bereikt worden op een vertrouwde plek als een school of organisatie uit hun eigen netwerk. Op dergelijke locaties kan juist bij uitstek worden gezocht naar aanknopingspunten voor brede pedagogische ondersteuning, waarbij ouders bijvoorbeeld ook onderling met elkaar in gesprek kunnen gaan over de opvoeding. Een dergelijke benadering spreekt veel ouders aan en sluit aan bij het beleidsdoel van versterking van de pedagogische civil society.

In aansluiting op het voorgaande is het, ten slotte, ook van groot belang om te investeren in de samenwerking met 'vindplaatsen' als scholen en mi-

grantenorganisaties. Om een goed partnerschap te kunnen laten ontstaan moet het CJG zich dienend opstellen en het gesprek aangaan over de mogelijkheden voor gezamenlijke laagdrempelige steun aan ouders. De praktijk laat zien dat ook hier gezamenlijke visievorming, bijvoorbeeld op doelen van samenwerking en wederzijdse afbakening van rollen, van groot belang is, te beginnen met het over en weer uitspreken van verwachtingen en belangen. Voor het bereiken en effectief ondersteunen van gezinnen van diverse afkomst kan het CJG niet zonder partners die dichtbij de gezinnen staan. Zoals het Marokkaanse gezegde wil: 'Met één hand kun je niet klappen.'

Abstract
Municipalities in the Netherlands have been assigned the task to provide families with accessible support services. What challenges do they face? How do the Centers for Youth and Family (CJG) fare, which have been established to accomplish this task? In this article we discuss findings from an applied study into the development of the CJG in the city of Amsterdam. Three key factors appear to be crucial to improve the CJG's functioning, although in actual practice they also involve dilemma's: developing a vision on the pedagogical mission of the CJG, lowering the threshold and structural cooperation with the frontline of people and organizations that are in close contact with families and youth. Precisely by making explicit and discuss assumptions about its functioning the CJG will be better able to live up to its pivotal role.

Noot

1 Zie ook Flikweert, Steketee & Ketner, 2011; Pels, 2011.

Referenties

Berger, M., Ince, D., & Stevens, R. (2010). *Inventarisatie initiële scholing in interculturele competenties voor professionals in de jeugdsector. Eindrapportage*. Utrecht: NJi.

Bijvoets, M., & van Heerebeek, M. (2010). Ouders, vrienden en beroepskrachten als gesprekspartner. Wat migrantenjongeren met wie bespreken. *Jeugd & Co Kennis, 3*, 38-48.

Blokland, G. (2010). *Over opvoeden gesproken. Methodiekboek pedagogisch adviseren*. Amsterdam: SWP (8e druk).

De Gruijter, M., Tan, S., & Pels, T. (2009). *De frontlinie versterken. Vernieuwende initiatieven in het voorportaal van de jeugdzorg*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

De Gruijter, M., Bijvoets, M., & Naber, P. (2011). *School en ouders als partners in de opvoeding van tieners. De ondersteunende rol van school in de opvoeding van migrantenjeugd*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/Hogeschool Inholland (Kenniswerkplaats Tienplus)

Distelbrink, M., Essayah, O., van Heerebeek, M., Ketner, S., & Winkelman, C. (2011). *Triple P Divers in Amsterdam. Ervaringen met Triple P in de multi-etnische context*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/Hogeschool Inholland (Kenniswerkplaats Tienplus).

Distelbrink, M., m.m.v. Essayah, O. , & Tan, S. (2009). *Ondersteuning van opvoeders in Amsterdam-Noord, Slotervaart en Zuidoost: Beleid, praktijk en migrantenorganisaties.*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut (Kenniswerkplaats Tienplus).

Flikweert, M., Steketee, M., & Ketner, S. (2011). *De pedagogische opdracht in het jongerenwerk*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Hermanns, J.M.A. (1992). *Het sociale kapitaal van jonge kinderen: Jonge kinderen, opvoeders en opvoedingsondersteuning*. Utrecht: SWP.

Hermes, J., Naber, P., & Dieleman, A. (2006). *Leefwerelden van jongeren. Thuis, school, media en populaire cultuur.* Bussum: Coutinho.

Ince, D., & Van den Berg, G. (2009). *Overzichtsstudie interventies voor migrantenjeugd: ontwikkelingsstimulering, preventie en vroeghulp*. Utrecht: Nederlands Jeugd Instituut.

Kenniswerkplaats Tienplus (2009). *Laagdrempelige opvoedsteun voor ouders met tieners in Amsterdam. Uitvoeringsplan 2009-2011*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Ketner, S., Distelbrink, M. Harreveld, C., & Winkelman, C. (2012). *Diversiteit in de praktijk. Amsterdamse ouders over Triple P tieners*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/ Kenniswerkplaats Tienplus.

Lünnemann, K., m.m.v. Boutellier, H., & Drost, L. (2008). *Platform, keten of netwerk. Evaluatie en toekomstscenario van Arrondissementale Platforms Jeugdcriminaliteit*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Ministerie voor Jeugd en Gezin. (2010). *Professionals in het Centrum voor jeugd en gezin. Samenwerken in het belang van jeugdigen en opvoeders. Special*. Den Haag: Ministerie voor Jeugd en Gezin.

Naber, P., Bijvoets, M., & van Heerebeek, M. (2009). *Ontwikkeling en opvoeding van migrantenjeugd in Amsterdam. Gesprekken met tieners en ouders in Slotervaart, Zuidoost en Noord*. Amsterdam: Hogeschool Inholland (Kenniswerkplaats Tienplus).

Nederland, T., Huygen, A., & Boutellier, H. (2009). *Governance in de Wmo. Theorie en praktijk van vernieuwende governance modellen. Wmo Kenniscahier 3*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Nys, K. (2010). *Bevraging van de gemeenten in verband met de implementatie van het decreet opvoedingsondersteuning op lokaal niveau*. Brussel: Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen.

Pels, T. (2003). Culturele diversiteit in de opvoeding noopt tot een sensitieve pedagogiek. In: C. van Dijk (red.) *Boddaert 100 jaar,* p. 231-244. Amsterdam: SWP.

Pels, T. (2010). *Opvoeden in de multi-etnische stad* (Oratie). Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/Vrije Universiteit.

Pels, T., Distelbrink, M., & Postma, L. (2009a). *Opvoeding in de migratiecontext. Review van onderzoek naar de opvoeding in gezinnen van nieuwe Nederlanders*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Pels, T., Distelbrink, M., & Tan, S. (2009b). *Meetladder Diversiteit Interventies. Naar verhoging van bereik en effectiviteit van interventies voor verschillende (etnische) doelgroepen*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.

Pels, T., & Nijsten, C. (2000). Jongeren over hun opvoeding. In T. Pels (Ed.). *Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en pedagogische afstemming tussen gezin en school* (pp. 88-114). Assen: Van Gorcum.

Pels, T., m.m.v. Postma, L. (2011). *De pedagogische functie van het onderwijs in de multi-etnische context*. Utrecht: Verwey-Jonker instituut.

Pels, T., Boutellier, H., Distelbrink, M., de Gruijter, M., Naber, P., & Ponzoni, E. (te verschijnen). *Advies voor de pedagogische infrastructuur van Amsterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut/ Kenniswerkplaats Tienplus.

Ponzoni, E. (2012). *Verbinden van formele en informele ondersteuning voor migrantenouders in Amsterdam*. Utrecht/Amsterdam: Verwey-Jonker Instituut/VU. Kenniswerkplaats Tienplus.

RMO/RvZ (2009). *Investeren rondom kinderen*. Den Haag: RMO/RvZ.

Sproet, M., & Smulders, E. (2010). *De interculturalisatie van het Centrum voor Jeugd en Gezin. Inspiratie door en voor gemeenten*. Den Haag: Ministerie voor Jeugd en Gezin/VNG.

Steketee, M., Pels, T, Swinnen, H., & de Gruijter, M.(2006). *Effectieve omgevingsrelaties. Scholen met een brede pedagogische verantwoordelijkheid*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Van den Broek, A., Kleijnen, E., & Keuzenkamp, S. (2010). *Naar Hollands gebruik? Verschillen in gebruik van hulp bij opvoeding, onderwijs en gezondheid tussen autochtonen en migranten*. Den Haag: SCP.

Van Dijk, M., & Prinsen, B. (2009). *Handreiking opvoedingsondersteuning in het Centrum voor Jeugd en Gezin*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Van Doorn, L. (2008). *Sociale professionals en morele oordeelsvorm*ing (Lectorale rede). Utrecht: Hogeschool Utrecht.

Van Doorn, L. (2009, 24 augustus). Hulpverlening mist moraal. In *de Volkskrant*, p. 9.

Van Monsjou, K., Ploegman, M., & Boersma, A. (2010). *Onderzoek basisset indicatoren effectiviteit Centra voor Jeugd en Gezin*. Amstelveen: Deloitte (i.o.v. Ministerie voor Jeugd en Gezin).

Van Oenen, S., & Van Westering, Y. (2010). *Een solide basis voor positief jeugdbeleid. Visiedocument 1.0*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.

Van Yperen, T., & Stam, P. (2010). *Opvoeden versterken. O*nafhankelijk advies in opdracht van de Vereniging voor Nederlandse Gemeenten. Den Haag: VNG.